

GHEORGHE GLODEANU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: ezoteric, simbolismul centrului, hermetism, magie, ocultism, sacru, masonerie.

Mircea Eliade și ezoterismul

Rezumat

Studiul lui Marcel Tolcea intitulat *Eliade, ezotericul*, abordează trei aspecte distincte ale operei eliadiene dintr-o perspectivă inedită. Marcel Tolcea dorește să evidențieze numeroasele legături secrete dintre opera teoretică a lui Eliade și proza sa „ideologică”: *Secretul doctorului Honigberger, Noaptea de Sânziene și Nouăsprezece trandafiri*. La acestea se adaugă romanul neterminat *Viață nouă*.

Marcel Tolcea recunoaște că a optat pentru forma *Eliade, ezotericul* deoarece „are o stilistică publicitară, persuasivă mai eficientă”.

¹ Prof. univ. dr., Universitatea Tehnică din Cluj – Napoca, CUNBM, Facultatea de Litere.

Keywords: esoteric, symbolism of the centre, hermeticism, magic, occultism, sacred, freemasonry.

Mircea Eliade and Esotericism

Summary

Marcel Tolcea's study, entitled *Eliade, the Esoteric*, approaches three distinct aspects of Eliade's work from a novel perspective. Marcel Tolcea aims to highlight the many secret links between Eliade's theoretical work and his 'ideological' prose: *The Secret of Dr Honigberger*, *The Forbidden Forest* and *Nineteen Roses*. To these must be added the unfinished novel *Viața Nouă* (New Life).

Marcel Tolcea admits that he opted for *Eliade, the Esoteric* title form because "it has a more effective, persuasive advertising style".

Mircea Eliade și ezoterismul

În 2002 a apărut studiul lui Marcel Tolcea intitulat *Eliade, ezotericul*, care propunea o nouă perspectivă asupra operei cunoscutului scriitor. Într-o notă din debutul cărții, autorul atrăgea atenția asupra faptului că lucrarea are la bază teza de doctorat intitulată *Literatură și ezoterism. Mircea Eliade și René Guénon*, elaborată în perioada 1992-1997. În 2012, a apărut o ediție revăzută și adăugită a studiului. La un deceniu de la publicarea cărții, exegetul a resimțit nevoia aducerii la zi a bibliografiei și a întregirii sau chiar a rescrierii unor capitole. Deosebit de importantă se dovedește introducerea cărții, în care Marcel Tolcea vorbește despre semnificațiile titlului și despre principalele noutăți aduse de lucrarea sa. Exegetul recunoaște că, în ceea ce privește titlul cărții sale, a oscilat între o serie de versiuni precum *Mircea Eliade și ezoterismul* sau *Mircea Eliade și René Guénon*. Un titlu care putea reflecta mult mai fidel „și transformările, și camuflările, și revenirile, și aluviunile bibliografice” prezente în opera scriitorului era *Eliade, palimpsest*. Marcel Tolcea recunoaște că a optat pentru forma *Eliade, ezotericul* deoarece „are o stilistică publicitară, persuasivă mai eficientă”.

În esență, lucrarea abordează trei aspecte distincte ale operei eliadiene dintr-o perspectivă inedită, anticipată deja în titlu. Înainte de toate, Marcel Tolcea dorește să evedențieze numeroasele legături secrete dintre opera teoretică a lui Eliade și proza sa „ideologică”: *Secretul doctorului Honigberger*, *Noaptea de Sânziene* și *Nouăsprezece trandafiri*. La acestea se adaugă romanul neterminat *Viață nouă*. În vederea realizării acestui deziderat, exegetul pornește de la observația – prezentă și la alți exegeți – că „Eliade a exprimat în literatura sa ceea ce a spus, mai mult sau mai puțin camuflat, în opera sa teoretică”. O altă noutate a lucrării constă în fascinația manifestată de Eliade în perioada interbelică „față de paradigma ezoterică a unor gânditori cum ar fi René Guénon și Julius Evola”. Este vorba de simbolismul centrului, conceptul de tradiție, inițierea sau alchimia. Cea de a treia noutate a exegezei vizează unghiul din care se urmărește adeziunea lui Mircea Eliade la legionarism. Marcel Tolcea nutrește convingerea că acest lucru nu poate fi înțeles fără să se țină cont de „metafizica dreptei”, așa cum a fost ea elaborată de Julius Evola și de René Guénon. Pe urmele lui Sorin Alexandrescu, exegetul observă „confuzia politicului cu mitul” la Eliade, apropierea dintre „mit, gândire simbolică, pe de o parte, și atitudine ideologică, pe de altă parte”.

Interesante se dovedesc ideile exprimate de către Marcel Tolcea în subcapitolul intitulat *De ce despre ezoterismul lui Mircea Eliade*. Mai întâi, criticul îi inventariază pe scriitorii români care se pretează unei investigații de tip ezoteric/ocult și constată că numărul acestora este destul de generos: Dimitrie Cantemir, Creangă, Eminescu, Hasdeu, Macedonski, Sadoveanu, Mateiu Caragiale, Ion Barbu. Despre fiecare s-au scris deja numeroase lucrări de referință. Drept consecință, ar fi fost dificil să depășească unele exegeze semnate de Vasile Lovinescu, Alexandru Paleologu, Alexandru Cizek, Ioan Petru Culianu sau Radu Cernătescu, care au studiat problemele legate de prezența ezoterismului

în literatura română. Ceea ce l-a îndemnat pe Marcel Tolcea să se oprească tocmai la opera lui Mircea Eliade a fost faptul că, la jumătatea anilor 70, l-a cunoscut, la Jimbolia, pe părintele Mihail Avramescu, scriitorul de avangardă de odinioară și editorul revistei tradiționaliste „Memra” (1934-1935) la care a colaborat și Mircea Eliade. Fostul scriitor de avangardă a fost cel care i-a dezvăluit exegetului de mai târziu „un Eliade abstrus, fascinat de inițiere și ezoterismul tradițional, cu lecturi, în tinerețe, la zi din René Guénon și emulii acestuia, Evola sau A.K. Coomaraswamy”. Este vorba despre un Eliade mai puțin întâlnit în exegezele care i-au fost dedicate. Pregătindu-și teza de doctorat, exegetul descoperea tot mai vădit semnele „unui Eliade guénonizant, ezoteric”. Pe parcursul documentării sale, criticul a înțeles că literatura autorului *Domnișoarei Christina* nu poate fi înțeleasă deplin fără cunoașterea operei sale științifice. De aici tentativa de a identifica ecourile guénoniene în scrierile de tinerețe ale scriitorului. În ceea ce privește viziunea ezoterică a lui Eliade, ea pornește – observă Marcel Tolcea – chiar de la conceptul de „camuflare”, „adică de ascundere, de ocultare, care stă la baza sistemului său de înțelegere a raportului dintre sacru și profan în lumea modernă”. Studiind opera științifică a lui Eliade, Marcel Tolcea ajunge la concluzia că acesta nu a fost atât un istoric al religiilor, cât un metafizician croit după modelul Nae Ionescu.

Altă dată, exegetul încearcă să explice relația lui Eliade cu tradiționalismul. În acest sens, Marcel Tolcea menționează influența pe care a exercitat-o René Guénon asupra intelectualilor români interbelici. Alături de Mircea Eliade, sunt amintiți Mihail Avramescu, Mihai Vâlsan, Anton Dumitriu, Vintilă Horia, Vasile Lovinescu, André Scrima. În ceea ce privește influența lui Guénon asupra culturii române, Marcel Tolcea identifică două direcții distincte. Pe de o parte, criticul remarcă existența unei lecțiuni doctrinare, reprezentată de Marcel Avramescu, Mihai Vâlsan, Vintilă Horia, André Scrima și, parțial, Eliade. Cea de a doua direcție este una de tip recuperativ și mizează pe „o hermeneutică a istoriei și/sau folclorului”, numită de Marcel Tolcea o „hermeneutică revanșardă”. Principalii reprezentanți ai acestei direcții sunt Vasile Lovinescu și Mircea Eliade.

Introducerea pertinentă este urmată de cinci secțiuni ample: *Mircea Eliade și René Guénon – avatarurile lui hombre segreto*, *Mircea Eliade și poetica metaliterară*, *Agartha și avatarurile Centrului Ascuns al lumii în **Secretul doctorului Honigberger***, *Noaptea de Sânziene sau despre etica metafizică a istoriei și Simbolismul metafizic al teatrului în **Nouăsprezece trandafiri***.

Vorbind despre *René Guénon și Tradiția primordială*, Marcel Tolcea precizează că, în cazul lui Eliade, înțelege prin ezoterism „mai ales influențele gândirii Tradiționale ilustrate de un René Guénon sau Julius Evola”. În tentativa sa de a defini fenomenul, exegetul trimite la articolul lui Serge Hutin din *Encyclopaedia Universalis*. Ezoterismul este identificat aici cu „metafizica Tradițională” și înseamnă „Tradiție, gnoză, hermetism”. El diferă de domeniul religios, care este eminent exoteric. În articolul său, Serge Hutin lărgeste foarte mult „sfera domeniilor de sinonimie și de intersectare”, incluzând aici „nu numai artele și științele sacre, ci și personalități care le-au ilustrat: alchimie, astrologie, budism, brahmanism, șamanism, Meister Eckhart, Eleusis, francmasonerie, gnosticism,

hermetism, hinduism, kabbală, mistică, neoplatonism, ocultism, religie, rituri, rozicrucieni, sacru, societăți secrete, sufism, simbol, taoism, teozofie, Tibet, Upanișade, Vedanta”. Marcel Tolcea remarcă nu numai caracterul compozit al acestei enumerări, ci și lacunele ei izbitoare: „divinație, magie, mistere, mit, știința numerelor, Templieri etc.” Criticul face distincție între o abordare extensivă a ezoterismului, „care înglobează forme istorice diverse ale Tradițiilor religioase și/sau paraleligioase”, și una strict spiritualizantă, Tradiționalismul. Pornind de la cunoscuta lucrare a lui René Guénon, *Simboluri ale științei sacre*, Tolcea definește Tradiția (cu majusculă) drept „ansamblul de principii cu imuabilă valabilitate normativă și caracter metafizic relevat atât de către dogmele și riturile religiilor ortodoxe, cât și de către limba universală a simbolurilor inițiatice, un dat ce precedă istoria”. Exegetul menționează că, din punct de vedere etimologic, „Tradiția” se referă la „transmitere”, de unde asemănările cu termenul de kabbală. Ea înseamnă „transmitere prin filiație spirituală, de la maestru la discipol, în cadrul unei societăți secrete, inițiatice, a unui ansamblu de mijloace consacrate ce facilitează conștientizarea principiilor imanente de ordin universal”. Tradiția este metafizică și constituie o cunoaștere interioară superioară celei obișnuite. Pentru a fi și mai clar, Marcel Tolcea îl citează pe Mircea Eliade, în viziunea căruia ezoterismul este „un corpus secret de doctrine, ritualuri și tehnici spirituale considerate ca revelate în timpuri primordiale de către Ființe Supraumane și transmise prin intermediul inițierii specifice unui număr limitat de discipoli”. Guénon este numit de către Eliade „cel mai autorizat dintre reprezentanții ezoterismului modern”. Exegetul reconstituie biografia gânditorului și insistă pe perioada petrecută de acesta la Școala de Științe Hermetice a ocultistului Papus (Dr. Gérard Encausse). Aceasta este vârsta la care Guénon pătrunde în cele mai importante organizații inițiatice ale vremii. La începutul secolului XX, Papus a creat o „școală” a ocultismului occidental, diferită de „școala” orientală patronată de Helena Blavatsky, mentorul spiritual al Societății Teosofice. Doctorul Encausse – menționează Marcel Tolcea – continuă activitatea maestrului său spiritual, Eliphas Lévi, de la care preia „nu doar cuvântul «ocultism», ci tot melanjul de kabbală ebraică, hermetism și magie”. Foarte bine documentat, exegetul reconstituie biografia zbuciumată a lui Guénon și trece în revistă numeroasele avataruri spirituale prin care acesta a trecut. În viziunea filosofului, transmiterea oricărei doctrine ezoterice nu se poate face decât prin intermediul unei inițieri. Ea presupune existența mai multor etape succesive, diferențiate din punct de vedere calitativ. Este vorba de trei faze ce corespund celor trei vârste ale inițiatului: a se naște, a crește, a produce. Scopul inițierii masonice era acela să lumineze oamenii „pentru a-i învăța să lucreze în mod util și în plină conformitate cu înseși finalitățile existenței lor”. Fin cunoscător al diferitelor doctrine ezoterice, Marcel Tolcea încearcă să treacă în revistă diferitele școli care l-au influențat pe Guénon. În felul acesta, se încearcă realizarea unui portret spiritual cât mai complex al gânditorului. După ce reconstituie principalele repere ale biografiei autorului *Regelui lumii*, Marcel Tolcea analizează „ideile care guvernează viziunea guénoniană”. Amplele și necesarele „deslușiri” bio-bibliografice și doctrinare sunt urmate de identificarea referirilor directe ale lui Mircea Eliade la opera guénoniană. Intenția exegetului este aceea să demonstreze faptul că „există totuși o viziune Tradiționalistă de

sorginte guénoniană, dar și evoliană, pe care Mircea Eliade a camuflat-o cu abilitate în opera sa științifică și reluată, într-o formă mult mai dezinvoltă, în cea literară”. Nu sunt ignorate nici trimiterile pe care Guénon le face la scrierile lui Eliade.

Intitulat *Mircea Eliade și poetica metaliterară*, capitolul al II-lea al cărții reconstituie viziunea personală despre literatură a scriitorului. În fruntea textului se găsește un citat semnificativ din *Încercarea labirintului*, în care istoricul religiilor vorbește despre aspirația sa de a totaliza contrariile. Marcel Tolcea pornește de la observația că „viziunea lui Mircea Eliade asupra literaturii nu este una obișnuită”. Aceasta deoarece scriitorul își construiește unele romane într-o manieră diferită de „modelul” contemporan epocii lui. Lansând această ipoteză, exegetul are în vedere mai ales proza „ideologică” a scriitorului, ce reunește texte precum *Secretul doctorului Honigberger*, *Nouăsprezece trandafiri* și, parțial, *Noaptea de Sânziene*. Afirmatia se dovedește valabilă doar pentru o parte din proza fantastică a prozatorului, dar opera sa de imaginație este mult mai vastă. Din păcate, Marcel Tolcea nu ține cont și de proza de factură existențialistă („trăiristă”) a scriitorului, care merge pe linia autenticismului interbelic. Este vorba de creații precum *Maitreyi*, *Romanul adolescentului miop* și *Gaudeamus*.

O altă afirmație importantă vizează caracterul complementar al activității științifice și a celei literare, domenii care se întregesc reciproc. Marcel Tolcea vorbește chiar de „prevalența literaturii în fața activității științifice”. Este adevărat, în perioada petrecută în țară, au prevalat operele de imaginație ale lui Eliade. Lucrurile s-au schimbat însă în mod radical în momentul în care scriitorul s-a stabilit în străinătate și când lumea s-a dovedit interesată, cu predilecție, de operele sale științifice, care i-au și adus un binemeritat prestigiu internațional. De aici o reală nostalgie după literatură, căreia îi putea acorda mult mai puțin timp. Caracterul complementar al celor două domenii este recunoscut și de Marcel Tolcea, care vorbește despre interferența lor, ceea ce îl determină să utilizeze conceptul de *metaliteratură*. Aceasta deoarece „nu de puține ori reflecția teoretică a istoricului religiilor se regăsește aproape *tale quale* în paginile de proză”. În literatura fantastică, nu în cea „trăiristă”, care este teoretizată în alte texte, cum ar fi prefața romanului *Șantier* și articolele dedicate conceptului de autenticitate. Referindu-se doar la câteva scrieri emblematice ale scriitorului, Marcel Tolcea are dreptate să vorbească de o „poetică alchimică”, în care se poate identifica mixtura dintre ideile științifice și cele literare. Nu întâmplător, prima creație literară publicată de către tânărul Eliade se intitulează *Cum am găsit piatra filosofală*. Deja acest prim text exprimă o viziune spiritualistă, tradițională asupra artei. Marcel Tolcea observă faptul că, în creațiile sale, Eliade este interesat mai mult de o abordare soteriologică decât de una estetică. Literatura și istoria religiilor sunt văzute, după o formulă utilizată de Virgil Ierunca și de George Uscătescu, „două forme de expresie interdependente și complementare”. Exegetul remarcă faptul că Eliade impune o viziune spiritualistă asupra literaturii. El concepe creația literară ca o inițiere, ca un exercițiu spiritual, ca un act catarctic prin excelență. Spre deosebire de cei care îl citeau pe Eliade fie în cheie științifică, fie în cheie literară, Gilbert Durand remarcă faptul că scriitorul Eliade „este istoricul religiilor în largul său”. Cu alte cuvinte, este vorba de un scriitor-om de știință. De aici compromisul

dintre metoda științifică, pozitivistă și metoda tradițională, soteriologică. În prelungirea ideilor lui Durand, Marcel Tolcea vorbește despre „vocația sincretică” și despre „structura ezoterică” ale lui Mircea Eliade. Criticul este de părere că alchimia „explică și chiar cauționează toate laturile creației eliadești”. Nu întâmplător, în viziunea autorului, scriitorul este un fel de alchimist ce grăbește germinația operei sale.

O altă idee interesantă se referă la deghizarea lui Eliade atât în activitatea de cercetare, cât și în literatură. Cu ajutorul ficțiunilor, el „încearcă să se protejeze de afirmații inexacte, transferând personajelor sale experiențele pe care ar fi vrut să le trăiască”. Abordând problema timpului în opera scriitorului, criticul menționează că autorul *Șarpelui* concepe literatura ca pe o revoltă împotriva timpului istoric. Ieșirea din timp se poate realiza prin artă, prin literatură. Marcel Tolcea propune o grilă de lectură „ezoterică”, sau, mai precis, „inițiativă” a operei lui Mircea Eliade. Aceasta deoarece critica inițiativă este în măsură să dezvăluie alte dimensiuni ale operei decât critica reduționistă, pozitivistă.

Amplele premise teoretice ale lucrării sunt urmate de analizele de text. Drept consecință, ultimele trei secțiuni ale investigației au un caracter aplicat mai pronunțat. Astfel, capitolul al III-lea se ocupă de *Agartha și avatarurile Centrului Ascuns al lumii în Secretul doctorului Honigberger*. Marcel Tolcea vorbește despre interferența dintre realitate și ficțiune din opera lui Mircea Eliade, ceea ce ridică ambiguitatea din prozele sale fantastice la nivel de artă poetică. Exegetul se întreabă dacă o asemenea literatură aspiră să devină mai mult decât o simplă ficțiune, „aducând în spatele convenției literare elemente ale unei reflecții ce se referă la realități suprasenzoriale”. Pentru a decodifica semnificațiile textului, criticul simte nevoia contextualizării afirmațiilor sale, trimitând la epoca în care a trăit farmacistul brașovean. Cu toate acestea, el remarcă sărăcia temelor cu iz ezoteric din cartea lui Johann Martin Honigberger. Eliade a fost fascinat și de figura unui alt transilvănean, orientalistul Csoma de Körös. Contemporan cu Honigberger, acesta constituia un reper biografic mult mai interesant decât farmacistul din Brașov. Inițial, titlul nuvelei a fost *Tărâmul nevăzut*, ceea ce presupune o interpretare în cheie ezoterică. Sub această denumire a văzut lumina tiparului în „Revista Fundațiilor Regale”. Marcel Tolcea simte nevoia să precizeze faptul că experiențele yoghinice sunt mai mult suprasenzoriale decât oculte. Exegetul trece în revistă maniera în care a fost receptată nuvela de către criticii literari. Mac Linscott Ricketts, biograful lui Eliade, o denumește o Yoga ficționalizată. Există în această narațiune numeroase personaje de inspirație autobiografică. Prezența lor este explicată prin irepresibila „dorință de (auto)mistificare” a scriitorului, în special în perioada exilului. Exegeza nu merge înspre descifrarea tainelor, ci se axează pe tema „Centrului Lumii, mai precis a Centrului Spiritual al Lumii, Agartha sau Shambala”. Marcel Tolcea este de părere că Eliade a pornit de la cartea lui Guénon, *Regele lumii*. Titlul inițial al nuvelei demonstrează că mesajul central al textului vizează tocmai această temă. Eliade descrie biblioteca plină de rarități a lui Zerlendi, demonstrând că este un cunoscător al lucrărilor ezoterice. Biblioteca lui Zerlendi este comparată cu cea a lui Tului din romanul neterminat *Viață nouă*. Marcel Tolcea observă că lumea Indiei oferă numeroase exemple ce depășesc limitele „normalului” european. Pe urmele lui Ioan Petru Culianu, criticul atrage atenția asupra

„realității depline a unor fapte supranaturale înregistrate îndeobște sub eticheta fantasticului sau, încă mai accentuat spus, a invenției pure”. Acesta este și cazul experiențelor zugrăvite în *Secretul doctorului Honigberger*. De aici ideea că la baza unora dintre prozele considerate fantastice ale lui Eliade s-ar afla de fapt niște lucruri concrete. Cu atât mai mult cu cât, în studiul *Folclorul ca instrument de cunoaștere*, cercetătorul miturilor admite posibilitatea existenței faptelor supranaturale. Pornind de la cercetările lui Ernesto de Martino, Eliade vorbește despre existența puterilor suprasenzoriale, afirmație prezentă în *Mituri, vise și mistere*. Nu întâmplător, scriitorul descrie realitatea unor experiențe fantastice pe care le-a trăit, cum ar fi posibilitatea depășirii timpului istoric și a spațiului profan. Foarte bine documentat, Marcel Tolcea trece în revistă pe larg dezbaterile despre Agartha și Shambala, iar cartea ne încântă cu o investigație fascinantă, în care exegetul își asumă rolul de ghid spiritual pentru cititori. În ceea ce privește nuvela, Eliade își dozează în mod conștient informațiile despre misteriosul tărâm al Shambalei. În mod treptat, de la informațiile cu caracter geografic, el trece la semnificațiile spirituale ale acestui topos miraculos. Tolcea precizează că Regele Lumii și Agartha, ca și alte teme inițiatice, se referă la o idealitate, la o condiție ce trebuie atinsă și care simbolizează o anumită stare. Exegetul precizează că tema Centrului ascuns al Lumii a fost preluată de către Eliade de la Julius Evola. Trimiterile repetate ale istoricului religiilor la propria sa operă vin să demonstreze faptul că „nu se poate face o lectură coerentă a literaturii sale fără o atentă scrutare a operei științifice”. La un moment dat, Marcel Tolcea vorbește chiar despre anularea ideii de fantastic în opera lui Eliade. Observația poate fi valabilă pentru *Secretul doctorului Honigberger*, nu și pentru numeroase alte texte precum *Șarpele*, *Domnișoara Christina*, *Pe strada Mântuleasa* etc. Să nu uităm de confesiunile lui Eliade despre fantastic din jurnalul său și despre maniera în care el concepe aceste narațiuni. În acest sens, trimiterile la nuvela *Șarpele* din însemnările zilnice sunt elocvente. Pe de altă parte, atunci când vorbim despre narațiunile ciclului indian, lucrurile sunt firești pentru cei familiarizați cu această lume fabuloasă, nu și pentru european, care simte că pătrunde pe tărâmul miraculosului.

Capitolul al patrulea al cărții are un titlu elocvent: *Noaptea de Sânziene sau despre etica metafizică a istoriei*. Marcel Tolcea reține observația lui Nicolae Manolescu, care a remarcat fondul ezoteric al romanului, asemănător celui din nuvelele fantastice, „ca și cum dincolo de întâmplări și ființele umane ar mai fi ceva”. Criticul remarcă tipul de ambiguitate aparte construit de către Eliade, o ambiguitate ce solicită un efort hermeneutic de deciptare și „un tip de atitudine cognitivă trans-logică în care mintea acceptă ceea ce Eliade a numit *coincidentia oppositorum*”. La fel ca în narațiunea *Pe strada Mântuleasa*, exegetul consideră că misiunea fundamentală a personajelor romanului este aceea de a scruta semnele. Ele trebuie înțelese de către personaje, în timp ce cititorul are rolul de a le resemnifica într-o lume creată de o entitate malefică. Potrivit lui Eugen Simion, *Noaptea de Sânziene* este un roman total. În viziunea Roxanei Sorescu, este vorba despre scrierea care transmite mesajul cel mai complet al lui Eliade contemporanilor săi. După alții, avem de-a face cu un roman cu cheie, o „alegorie a luptei dintre livresc și sapiențielitate”. Marcel Tolcea vede în roman „o sinteză și o reflecție de maturitate a autorului asupra temei

fundamentale, deja analizate, Timpul”. Nu întâmplător, așa cum a observat Sergiu Al-George, ierarhizarea personajelor se face în funcție de atitudinea lor în fața timpului.

Marcel Tolcea vorbește și de relația lui Eliade cu masoneria. Exegetul este de părere că, într-o primă etapă, în spiritul vremii, sub influența naționalismului și a legionarismului, istoricul religiilor o respinge. Odată cu exilul parizian și cu apropierea de Dumézil, un mason convins, lucrurile se schimbă. Pe urmele cercetătorului miturilor, Marcel Tolcea vede în *Noaptea de Sânziene* un roman al întrebărilor. Relevând miturile existente în narațiune, exegetul observă că toate sunt mituri ale iubirii. Observațiile exegetului se extind și la mistică numerelor, dar și la semnificațiile oculte prezente în onomastica personajelor. Marcel Tolcea propune o lectură „kabbalistică” a textului, în care vorbește despre semnificațiile onomasticii și despre rolul simbolic al cifrelor. Pe urmele Roxanei Sorescu, criticul relevă rolul numerelor în destinul personajelor. O altă idee ce merită să fie reținută este aceea că problematica romanului se găsește sub semnul lui Dante.

Ultimul capitol al investigației se ocupă de *Simbolul metafizic al teatrului*. Asemenea celorlalte secțiuni, și paginile consacrate artei spectacolului în opera lui Mircea Eliade se deschid cu o serie de meditații preliminare, având darul de a ne introduce în subiect. Marcel Tolcea menționează că, pentru autorul *Iphigeniei*, „maxima eficacitate a artei, în exercițiul ei soteriologic, se regăsește în arta spectacolului, în dramaturgie”. Exegetul atrage însă atenția asupra faptului că spectacolul teatral nu este valorizat neapărat ca gen, „ci în ipostaza lui de element al recuzitei în proza sa”. Aici teatrul devine „un soi de pereche metafizică sau de pol al realității, al Istoriei, semnificând, deopotrivă, liturghie, iluzie, alternativă ficțională”. Chiar dacă Eliade este autorul câtorva piese de teatru și a mai multor proze scurte având în centrul lor problema spectacolului, Marcel Tolcea se oprește doar la narațiunea intitulată *Nouăsprezece trandafiri*, unul din textele cele mai complexe ale scriitorului. Micul roman face parte din scrierile care abordează teatrul „ca fenomen magic”. Eliade însuși recunoaște că este vorba de un text având un mesaj abil camuflat. În narațiune revine un personaj emblematic, Ieronim Thanase, în care Marcel Tolcea identifică un dublu al lui Julius Evola. Pe urmele Martei Petreu, criticul descoperă în text „un triplu sistem de referință”. Este vorba de „spațiul mitologiei eline, al celei creștine-gnostice și al celei indiene”. La acestea, Tolcea adaugă și filonul viziunii tradiționale. Exegetul remarcă faptul că mitul lui Orfeu și al Euridicei este reluat frecvent în opera lui Eliade, mai des decât alte două teme importante, creația și erosul.

Și viziunea despre spectacol a lui Mircea Eliade este interpretată în cheie ezoterică. În concepția scriitorului, experiența extatică a teatrului permite ieșirea din timp, din istorie și din cotidian. Interesante sunt și observațiile despre amnezia mitică a personajelor, o temă frecventă în proza fantastică a lui Mircea Eliade, ce marchează ruperea de sacru. Pornind de la observațiile subtile ale Martei Petreu, Marcel Tolcea investighează tema salvatorului salvat și deconspiră influențele din René Guénon și din Julius Evola. Problema salvării prin artă, semnificațiile ezoterice ale onomasticii, somnul ca echivalent al morții spirituale, trezirea ca mântuire, problema setei ca ștergere a amintirii celeste prin intermediul apei uitării reprezintă tot atâtea pretexte pentru niște observații extrem de ingenioase. Asemenea

altor exegeți, Marcel Tolcea încearcă să descifreze și ghicitoarea lui Mircea Eliade legată de numărul trandafirilor. Exegetul recunoaște că este vorba de un număr compus (6+13 sau 12+7), dar Eliade nu oferă un răspuns ferm la provocarea pe care o lansează, păstrând enigma textului. În ceea ce privește simbolistica trandafirilor, aceștia trimit la inițiere.

Eliade, ezotericul este o carte incitantă, în care Marcel Tolcea ne propune o nouă abordare a operei autorului *Noaptea de Sânziene*.

